

Regionaal-historisch tijdschrift

Holland

21e jaargang
nummer 3
juni 1989

Holland, regionaal-historisch tijdschrift

Holland is een tweemaandelijks uitgave van de Historische Vereniging Holland, die voorts de reeks *Hollandse Studien* uitgeeft. *Holland* wordt kosteloos aan de leden toegezonden. Voor de *Hollandse Studien* gelden speciale ledenprijzen/ledenkortingen.

Redactie

J. E. A. Boongaard, J. W. J. Burgers, M. Camaso-Koh, P. G. M. Diebels, L. A. M. Giebels, P. C. Jansen, P. Knevel, R. W. G. Lombarts, D. J. Noordam, F. W. A. van Poppel, H. van der Sluis, W. M. Zappé.

Vaste medewerkers

J. J. Cahen (musea), H. J. Metselaars (archiefnieuws), P. J. Woltering (archeologie).

Kopij voor *Holland* en *Hollandse Studien* alomede te bespreken publicaties te zenden aan de redactiesecretaris van *Holland*, mw. dr. L. A. M. Giebels, Hoogheemraadschap van Rijnland, Postbus 156, 2300 AD Leiden, telefoon 071-259338.

De kopij moet worden ingediend conform de richtlijnen van de redactie. Deze zijn verkrijgbaar bij de redactiesecretaris.

Opgeve van publicaties op het gebied van de geschiedenis van Holland, die door hun wijze van uitgave gemakkelijk aan de aandacht ontsnappen, gaarne aan de vaste medewerker voor de bibliografie, H. J. Metselaars, Rijksarchief in Noord-Holland, Kleine Houtweg 18, 2012 CH Haarlem, telefoon 023-313923.

Historische Vereniging Holland

De Historische Vereniging Holland stelt zich ten doel de belangstelling voor en de beoefening van de geschiedenis van Noord- en Zuid-Holland in het bijzonder in haar regionale en lokale aspecten te bevorderen.

Secretariaat: drs. F. J. M. Oenen, p/a Rijksarchief in Noord-Holland, Kleine Houtweg 18, 2012 CH Haarlem.

Ledenadministratie: M. G. Rotteveel, p/a Rijksarchief in Noord-Holland, Kleine Houtweg 18, 2012 CH Haarlem, telefoon 023-313925.

Contributie: f 45,- per jaar voor gewone leden (personen), f 50,- per jaar voor buitengewone leden (instellingen), na ontvangst van een acceptatiekaart te storten op postgirorekening nr. 359121 ten name van de Historische Vereniging Holland te Haarlem. Zij die in de loop van een kalenderjaar lid worden, ontvangen kosteloos de in dat jaar reeds verschenen nummers van *Holland*.

Losse nummers: f 7,50, dubbele nummers f 15,-, vermeerderd met f 3,- administratiekosten voor een enkel nummer, f 5,50 voor meerdere nummers of voor een dubbel nummer. Losse nummers kunnen worden besteld door overmaking van het verschuldigde bedrag op postgirorekening nr. 3593767 ten name van de penningmeester van de Historische Vereniging Holland, afb. verkoop publicaties te Haarlem, onder vermelding van het gewenste.

Hollandse Studien: delen in de reeks *Hollandse Studien* en het *Apparaat voor de geschiedenis van Holland* kunnen op dezelfde wijze worden besteld als losse nummers van *Holland*. Gegevens over de publicaties van de Vereniging zijn regelmatig te vinden in de rubriek Verrijgbaar via Holland achterin het tijdschrift.

ISSN 0166-2311

© 1989 Historische Vereniging Holland. Niets uit deze uitgave mag, op welke wijze dan ook, worden vernieuwvuldigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Het waarborgfonds van het hoogheemraadschap van Rijnland

Ludy Giebels

In 1971 is een Ontgrondingenwet in werking getreden die voortaan de regeling van ontgronden uitsluitend bij de provincie legt, behalve daar waar het belang van de waterkeringen mogelijk wordt aangeraast. In dat geval kunnen de waterschappen nog invloed uitoefenen. Hiermee werd definitief een einde gemaakt aan de grote bevoegdheden die de waterschappen van oudsher hadden op het gebied van verveining en uitkleining, vooral natuurlijk in het Hollandse en Utrechtse gebied. De beknopping van die bevoegdheden was overigens al in het begin van de 19e eeuw ingezet, maar in Holland bleef veel bij het oude, omdat met name de hoogheemraadschappen een veel beter ambtelijk en technisch instrumentarium hadden om de problemen die vooral uit de verveining ontstonden het hoofd te bieden. In de Ontgrondingenwet werd ook bepaald dat de fondsen die in verband met ontgronden waren gevormd moesten worden geliquideerd. Hiermee kwam een einde aan eeuwenoude instituten, nevenwetsschijnselen van het verveining- en uitkleiningsbedrijf dat van de 16e tot de 19e eeuw in de laagveengebieden tot bijna desastreuze gevolgen had geleid.

Vooral verveining had door de omzetting van land in water in Holland en Utrecht tot een milieuprobleem van de eerste orde geleid. De verschillende overheden, die vochten tegen de bierkaai van de enorme behoefte aan turf en pottenbakkersklei bij een groeiende bevolking, waren er in eerste instantie alleen in geslaagd om hun financiële belangen veilig te stellen. Zij konden dit doen door verveining en uitkleining een extra belasting op te leggen naar rato van de hoeveelheid land dat door hun activiteiten tot water werd vergaard. De verveining aan banden leggen lukte echter nauwelijks. Onder die overheden moet men dan verstaan de gewestelijke, namelijk de Staten van Holland, de plaatselijke, in de vorm van de ambachtsbesturen, en die welke de waterstaat beheerden en daarmee het meest geconfronteerd werden met de gevolgen van verveining, de waterschappen. Door deze verplichte bijdrage werden waarborgfondsen en afkoopkassen gevormd. Het verschil is dat de veenlieden in het laatste geval hun verdere belastingplichten over het vergaard land afkochten, in het eerste geval storten zij hun geld in een fonds waaruit telkens de renten werden verrekend met de op het land rustende lasten en het eventuele surplus werd uitgekeerd aan de rechthebbers. Echter, in dit geval bleven de veenlieden tot in lengte van dagen aansprakelijk voor de grondbelastingen. De wijze van verwaarlozing van belastingen, hetzij door afkoop hetzij door bijdrage in een waarborgfonds, was in de gewesten niet uniform geregeld, zodat men in het ene gebied kon afkopen, in het andere aansprakelijk bleef. Het hoogheemraadschap van Rijnland koos al vroeg voor een systeem van een voortdurende aansprakelijkheid. Hier zal de geschiedenis van zijn waarborgfonds, dat in 1680 werd opgericht en na een bestaan van drie eeuwen in 1978 werd opgeheven, worden beschreven. Rijnland was het enige van de toen reeds bestaande hoogheemraadschappen dat al in een vroeg stadium het beheer over de waarborgselden in zijn gebied centraliseerde. Dat beheer en de principes die aan het fonds ten grondslag lagen golden voor de 18e- en 19e-eeuwse tijdgenoot als voorbeeldig en hebben model gestaan voor een zekere uniformiteit in de wetgeving op dit gebied, toen de eenheidsstaat ontstond. De geschiedenis van dit fonds is een merkwaardige mengeling van juridische problemen over eigendomsrecht, financiële problemen in verband met belegging in staatsobligaties en tenslotte hangt zij nauw samen met de opgang en neergang van het verveiningbedrijf zelf. Voor zover ik weet is de hele constructie van verwaarlozing zoals die in Holland en Utrecht is voortgekomen uit de verveiningproblematiek uniek. Men vindt uiteraard wel vaker afkoop voor eventuele geleden of nog te lijden schade door een overheid,

zoals bijvoorbeeld de rond 1920 onstane verplichting om voor vergoedingen voor het dempen van boezemwater een vergoeding te betalen, omdat verkleining van de boezem leidt tot hogere kosten van bemaling. Maar een voorbeeld van een voortdurende financiële aansprakelijkheid van de burger tegenover de overheid is mij niet bekend. In dit artikel zullen overigens niet aan de orde komen andere verplichte bijdragen bij het verven en dan de waarborggelden, die indertijd 'suivergelden' werden genoemd. Daarnaast bestonden immers nog de zogenaamde slijkgelden, die dienden voor het droogmaken van de verwerende landen; de lastgelden voor de bestrijding van o.a. de kosten van inspecties der verveningen, en de latere armengelden, die de aanbachten schadeloos moesten stellen voor de vestiging van veelal onvermogende verveners.

Vervening en verwaarborging¹

Aantasting van de bodem in Holland door ontgroning vond al betrekkelijk vroeg in de middeleeuwen plaats. De veengrond bood in gedroogde vorm een goed soort brandstof in de vorm van turf, terwijl klei de grondstof was voor de pottenbakkers- en steenindustrie. Veel onrendabel onvruchtbaar land kon op deze manier productief worden gemaakt door vervening en uitkleiing, samen ontgroning genoemd. Hoewel in plakaten van de Staten van Holland en Rijnlandse verordeningen vaak vervening en uitkleiing in één adem werden genoemd en de problematiek bij deze laatste vorm van ontgroning dezelfde was, vormde vervening toch de hoofdmoort hiern en daarom zal in dit artikel uitkleiing slechts zijdelings ter sprake komen.

In de 16e eeuw nam de vervening door economische oorzaken ongekende vormen aan. Door de toename van bevolking en nijverheid was er steeds meer brandstof en klei nodig, waarbij uiteraard de behoefte aan brandstof steeds groter bleef dan die aan klei. Terwijl eerst veen werd afgegraven van een bovenlaag ging men nu over op het zogenaamde slaggraven. Hierbij werd tot 3 à 4 meter onder de waterspiegel de veenlaag weggebagerd, totdat men bij de onderliggende kleilaag was gearriveerd.²

Het systeem van slaggraven begon ca. 1530 en al in 1591 werd in Rijnland op geen andere manier meer turf gewonnen. In de putten en afwateringsloten die eerder voor het droge delven waren gemaakt, ging men eenvoudig verder met het baggeren van slijk uit het water. Dit gebeurde met een baggerbeugel, een lange stok met aan het eind een grof net. Aan de ring waarmee het net vastzat, was een scherpe kant om kluiten los te snijden. De baggerman stond op de waterkant en sleepte vanaf die plaats zijn beugel over de waterbodem. De bagger die hij bovenbracht werd op het land geworpen en een 'bonker' spreide deze over een strook land uit om haar te laten drogen. Bij droog weer kon men al na 4 à 5 dagen op de bagger staan, meestal duurde dat echter een paar weken. Daarna werd het veen, meestal door vrouwen, vastgetrap. Tenslotte werd de specie in riemen gestoken en verder gedroogd, totdat het brandbare turf was. De legakkers waarop de turf werd gedroogd werden steeds verder

¹ Voor literatuur over vervening zie o.a. W.J. Diepeveen, *De vervening in Delfland en Schiedam uit het einde der zestiende eeuw* (diss. Leiden 1950); S.J. Fockema Andreae, *Hoogheemraadschap van Rijnland. Zijn recht en zijn bestuur van den vroegsten tijd tot 1857* (diss. Leiden 1934) 93 ex., 132 ex., 205 ex.; Th. F. J. A. Dolk, *Geschiedenis van het hoogheemraadschap Delfland* ('s-Gravenhage 1939) 666-685, id., *Het vermetel in de provincie Utrecht van 1592-1916* (diss. Utrecht 1916).

² In een memorie aan de Directeur der Wegen & Bruggen in Holland (juli 1912) Oud Archief van het hoogheemraadschap van Rijnland (oax) 2593 vermeldde men van Rijnland dat normaal 9 à 10 voet en soms wel 13 à 14 voet diep werd gevend. Een Rijnlandse voet is 31,4 cm.

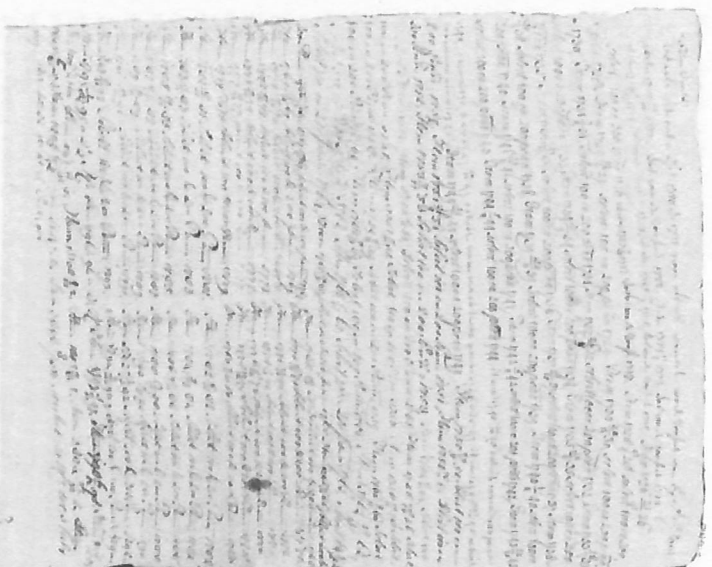
Omme't Gemeene-Land.

Eenb-Hemvuden van Rhijnland,
Verklaaren ende Declareeren by deesen, dat

werden overgelykt en bevestigd, zoo ras de *deftige* verkiezelingen, en by *Hier*
Wd Edt compleetlyl. Ondanks *allere* weeten, en *noo* lange *de* *deftige*
 Regenten *haare* Leden van de Verkiezingen, en *Margryt* *deftig* *compleetlyl*
 blyfven *aan*, en van de *Verkiezingen* van *niemant* *allere* hebben *Geacht*.
 Den *ten* *Ondersde*, *deftig* *met* *de* *gevoenlyk* *Chabot*, *en* *de* *Chabot*-
Keuzinge van de *Secretaris* *bevestigd*, *huyden* *den*

Somma f. 2.

Alb. 1 en 2. Acte obligatoire ten name van het ambacht Ter Aar voor f 2027,55 over 27.034 veevriende roeden in 1718. Aan de onnuezijde de kwitanties voor de 100ste en 200ste penning voor deze roeden over een tijdvak van 1720 tot 1814 (oak 2520).

naar achteren verplaatst naarmate de waterkant door het baggeren ook meer terugwek. Later ging de baggerman met bootjes het water op om uit de plassen verder turf te winnen. De uitgemoerde plassen werden na afloop van al die activiteiten door de wevlieden achtergelaten. Ze werden ongewenste wateren waarom niemand zich verder nog bekommerde. Hoewel in de regel deze als grond voorheen ook al onvruchtbaar waren, werd de situatie ernstig rondweg deplorabel. De moedijken die er omheen gelegd waren vóór de verveening werden verwaarloosd waardoor meer waterschade voor de omliggende landen dreigde. De ribben die tussen de partijen uit te vennen land bij keur of ordonantie moesten worden gehandhaafd werden van lieverlee weggespoeld. Hierdoor leidde de snelle winst uit verveening later tot grote armoede in de veendorpen, die voorheen zo'n grote bijdrage tot de welvaart in de steden hadden geleverd.

Zo was een vreemde contradictie ontstaan: terwijl de waterschappen de dagelijkse taak strijd tegen het water leverden – en uiteraard hiervoor ook de nodige bijdragen van de bewoners vorderden, – werd deze telkens verder ondermijnd door het bedrijf der verveeners. Het is duidelijk dat de verschillende overheden dit niet langer zomaar konden aanzien. De gewestelijke inkomsten liepen gevaar, omdat steeds meer verpondingen – de belastingen op onroerend goed – niet konden worden geïnd; de hoogheermeerschappen moesten hun omsta-

gen voor het onderhoud van waterstaatswerken op minder eigenaars omslaan en dit gold ook voor de ambachten.

Van hogerhand probeerden dan ook zowel de Staten als de hoogheemradschappen het slagturen in zijn geheel te verbieden, maar deze pogingen liepen spaak. De steden werkten het tegen, omdat voor hen turf en pottenbakkersklei levensnoodzaak waren, en de ambachten hadden een eigen commercieel belang bij turfwinning. De twee laatste partijen probeerden ook het toezicht op het vervenen in de vorm van vergunningverlening door de hoogheemradschappen over te laten gaan op de ambachtsbesturen. Men rekende daarbij op een soepele houding van deze plaatselijke bestuurders. Uiteindelijk werd een compromis gevonden in een plakkaat dat de Staten van Holland in 1595 uitvaardigden en dat in grote lijnen de vervening tot aan het begin van de 19e eeuw zou bepalen. Volgens dit plakkaat bleef vervening afhankelijk van de vergunningen van de hoogheemradschappen. Verder werd vastgelegd op welke plaatsen wel dan niet verveend mocht worden en welke voorwaarden daaraan werden gesteld. Tenslotte werd bepaald dat als waarborg voor het opbrengen van de grondlasten na de voltooiing van de vervening een stuk onroerend goed, bij voorkeur binnen het betreffende ambacht, als zekerheid moest worden gesteld. Ook kon men anderen zich laten borgstellen, maar dit was onderworpen aan de goedkeuring van het ambachtsbestuur.

Aan het plakkaat van 1595 werd echter niet zo slecht de hand gehouden als aan de eerdere die naar aanleiding van deze problematiek waren uitgevaardigd. Het verenigingsbedrijf breidde zich alleen maar uit bij een verder groeiende economie. Bovendien werd een scherp toezicht in de praktijk onmogelijk door de sterke versnippering van deze tak van nijverheid. Gedurende de Gouden Eeuw, die na de armoele van de tweede helft van de 16e eeuw ook op het platteland welvaart had gebracht, waren de gevolgen van dit slechte toezicht nog niet meer kon opbrengen, gold in deze tijd nog als zeer onervol. Bovendien waren de grondlasten op de improductief geworden wateren vanwege de welvaart nog wel op te brengen door de overblijvende landerijen. Maar tijdens de moeilijke jaren na de inval van de Fransen in 1672 wreekten de gevolgen van de ongebreidelde vervening zich pas echt. De zakelijke zekerheid bleek steeds vaker ontoereikend of in een aantal gevallen zelfs nooit gesteld te zijn. In veel gevallen waren eigenaars van tot water verveend land met de noorderzon vertrokken. Daardoor werden de grondlasten door de overblijvende moeilijker op te brengen en kwamen de ambachten waarin veel werd verveend in de problemen. Sommige werden zelfs in hun geheel geabandonneerd met als trieste koploper Schoot in 1673. De verwaarlozing zoals voorgescreven door de Staten was blijkaar geen oplossing voor het probleem en dat was ook geen wonder. Het stelden van verwaarlozing in de vorm van onroerend goed en borgstelling was een omslachtige en – vanwege het gebrek aan een centrale registratie bij eigendomsovergangen – een ondoelmatige constructie, waarschijnlijk gekozen omdat in die tijd de geld economie op het platteland onvoldoende was doorgetrokken. Het alternatief, verwaarlozing ter discretie van de ambachtsbesturen, was voor velerlei uitleg valbaar en stelde deze plaatselijke potentaten waarschijnlijk voor grote moeilijkheden gezien de belanghebbenden in de vervening. Het moesten al deze overwegingen zijn geweest die het hoogheemradschap van Rijnland naar een andere oplossing dreeven.

Ontstaan van het Rijnlands waarborgfonds

In 1676 meldden dijkgraaf en hoogheemraden aan de Staten van Holland dat in verschillen-

de vecnaambachten door schout en ambachtsbewaarders aanzienlijke onslagen op verven-
de landen werden geheven onder het motto dat dit boeten waren door Rijnland opgelegd
wegens onbetoortlijk slagturen. Deze aanslagen, schreef het college, werden niet gemeld
en geschiedden door de besturen 'het selve misterie met groote sorgen bedekkende'. Men
pleite daarom ervoor het stellen van een waarborg in de vorm van onroerend goed te veran-
gen door betaling van 1 stuiver per vervende roede. Het kapitaal gevormd door deze 'stui-
vergelde' zou kunnen worden gestort in een fonds te beheren door de hoogheemraden. Het
geld kon worden belegd in obligaties van Holland. De ambachtsbewaarders zouden anteke-
ning moeten houden van vervende percelen - zij waren hiertoe overigens al bij eerdere plak-
katen en keuren verplicht - en uitbetaalde stuiwers.

Het is niet duidelijk wat de Staten dachten van dit briljante idee. Zeker is dat de mogelijk-
heid om stuivergeld te heffen in plaats van waarborg in de vorm van onroerend goed te stel-
len wettelijk aanwezig was en zeker al eerder werd gedaan, zij het dat dit ter goedkeuring
van de ambachtsbesturen stond zoals het plakkaat van 1595 had bepaald. In 1680 echter
vaardigden dijkgraaf en hoogheemraden een resolutie uit waarin zij hun suggestie van 1676
omzetten in weigering³. Als motief ervoor werd aangevoerd dat de bepalingen ten aanzien
van de waarborging slecht werden nagelcid en de nadelen daarvan voor inning van ver-
pondingen en morgengelden moesten worden tegengegaan. Wanneer de venlieden nu lie-
ver 1 stuiver per vervende roede (=14,19m²) wilden betalen, kon dat voortaan. Hoogheem-
raden zouden die storten in een fonds uit welks renten de grondlasten konden worden be-
taald. Tegelijkertijd werden in deze resolutie administratieve voorschriften gegeven die het
overzicht over de verveningen gemakkelijker moesten maken. Zo moesten bij het verlenen
van een vergunning voor vervening - hergeen door het hoogheemradschap geschiedde
maar door de ambachten werd geadministreerd - alle lasten die op dat stuk rustten worden
gemeld bij het hoogheemradschap. Het te vervenen perceel moest met exacte omvang en
belendingen worden opgegeven. De ambachtsbestuursders werden ook in hun persoonlijke
vermogen aansprakelijk gesteld voor het nakomen van welk soort van waarborging dan
ook en zij werden verplicht om verklaringen met betrekking tot deze aangelegenheid onder
ede af te leggen. Het is duidelijk dat opgetreden moest worden tegen handjeclap tussen de
dorpsbestuursders en verveners. Later kwam er nog dreiging met lijfstraffen bij in geval van
onregelmatigheden.

Intussen is niet duidelijk op welke juridische grond Rijnland zich bevond bij de uitvaardig-
ing van deze nieuwe maatregel. Zoals gezegd was de vorm van verwaarborging inderijd
door de Staten zo geformuleerd dat men er wettelijk vele kanten mee op kon, maar de vraag
was of Rijnland de bevoegdheid had de ambachtsbesturen hierin te passeren. De omstandig-
heid dat Rijnland van oudsher een sterke greep had op de ambachten, verklaart misschien
waarom er - voorzover bekend - geen protest kwam tegen deze nieuwheid. Vooral ook om-
dat het betalen van stuivergeld nu nog werd geboden als een vrijwillig alternatief.

Uit alles blijkt overigens dat het hoogheemradschap in het jaar van deze belangrijke reso-
lutie schoon schip wilde maken met de lakheid rond de naleving van de verveningsvoor-
schriften. In september 1680 werd beslag gelcid op de turfogst van de ambachten Zoeter-
meer en Zegwaard die - beweerden zij - de bepalingen van het stuivergeld op zo'n korte ter-
mijn nog niet hadden kunnen uitvoeren en waarvan nogal wat waarborgen van de oude voet

³ Dat aan Staten van Holland [aug.] 1676 oom 1303.

⁴ Notulen meet 2 jan. 1680 oom 25, fol. 183 vs, later aangevuld op 5 sept., fol. 201.

ontbraken. In Zoetermeer was het kennelijk al lang een chaos op dit punt. Jarenlang waren hier de verenigingskohieren niet meer bijgehouden en aanmaningen hadden niet geholpen. Daarom werd elke uitvoer van turf uit het ambacht verboden, totdat de vereiste waarborgen waren gesteld. Tien dagen later verscheen het ambachtsbestuur met hangende pooftjes in Leiden, werd ernstig berispt en daarna werd toegestaan dat diegenen die intussen waarborg hadden gesteld hun turf mochten vervoeren. Zoetermeer had blijkbaar een voorbeeldfunctie, maar ook andere ambachten zoals Stompwijk, Wilsveen en Noord-Waddinxveen werd het vuur na aan de schenen gelegd⁵.

De opbrengst over het jaar 1680 bedroeg al 15.033 pond over een totaal van 284.315 ver-vende roeden. Toppers in dat jaar waren Aalsmeer met 43.520, Stompwijk met 36.505 en Hazerswoude met 35.172 roeden. Het jaar 1681 gaf een bijna gelijke opbrengst van 14.989 pond over 268.350 roeden⁶. Dit was nog maar een bescheiden begin voor een fonds dat begin 19e eeuw bijna 3½ miljoen gulden zou bevatten, maar de genoemde bedragen zijn zeker fors te noemen en geven dan ook een indicatie van de omvang van de vervening. Het blijkt dat het stuuvergeld al snel populair werd. In Rijnland werd, voor zover bekend, na 1680 nog maar twee keer een hypotheek op land gelegd voor verwaarboring⁷. Een verklaring daar-voor kan zijn dat deze vorm, die het opstellen van aktes vergde, ook kosten met zich mee-bracht. Het is bovendien mogelijk dat verveners door de aard van hun bedrijfsbelang hadden bij een grote mobiliteit. Deze werd beter gegarandeerd door een geldelijke genoegdoening dan het achterlaten van verhyptheekt land. Dat de Rijnlandse oplegging van stuuvergeld in ieder geval niet op verzet van de Staten stuitte, blijkt uit het feit dat al eind december 1682 toestemming werd gegeven om deze te beleggen in obligaties van de gewestelijke Hollandse schuld. In 1700 werd door de Staten in Holland de verwaarboring door middel van stuuver-gelden zonder veel vijven of zessen verplicht gesteld⁸.

Zoals al eerder is aangeroerd was de Rijnlandse vorm van verwaarboring in Holland vrij ongebruikelijk. Een goed overzicht van de verschillende constructies in dat gewest is te vin-den in een stuk dat Christiaan Brunnings op verzoek van het Gedeputeerd Bestuur van Hol-land in 1804 opstelde over – zoals hij het noemde – de ‘onbetaamlyke directie over de Waarborgs- en Afkoopspenningen’⁹. Het verschil zat hem vooreerst in het beheer der stui-vergelden. Die lag praktisch overal in handen van ambachtsbesturen of bij de heer dan wel de vrouwe van een heerlijkheid. Rijnland was het enige hoogheemradschap dat voor zijn gebied de stuuvergelden beheerde, overigens uitdrukkelijk als zaakwaanemer voor de recht-habberende en zoals later zal blijken geheel gescheiden van de financiën van het hoogheem-radschap zelf. Maar er was een ander en veel principiëler verschil in het hele systeem van verwaarboring en dat verschil loopt weer door heel Holland heen. In de gebieden van bij-voortbeeld de hoogheemradschappen Delfland en Schiedland werden de stuuvergelden gestort in zogenaamde afkoopkassen. De venieden daar kochten hierna de lasten die op de grond ook na de vervening bleven berusten, af. Dit waren dan de gewestelijke verpondin-gen, de omslag van het hoogheemradschap (die werd elk jaar geheven naargelang de begro-

5. Nouten daat 5, 9 en 14 sept. 1680 oar 25 fol. 201, 202 vs. 204, 305.

6. oar 2273 en 2274; een Rijnlandse roede is 14,19m².

7. 12 Dec. 1683 in Hazerswoude. Van 1600-1623 werd 124 maal, van 1623-1683 slechts 5 maal verwaarbord. Vgl. De registerslijst van de charten van het hoogheemradschap van Rijnland van M. H. V. van Amstel-Horik en R. W. G. Lombarts (binnenkort te publiceren).

8. Uittreksel uit de resoluties van de Geocommitteerde Raden 20 dec. 1681, afschrift in oar 2254.

9. Memorie van Christiaan Brunnings, Adviseur-Generaal bij de Waterschap van Holland, 8 sept. 1804, (een ge-drukt exemplaar in oar 2593).

Waarborgfonds Rijnland

ting van de uitgaven en 'omgelingen' op het aantal grondeigenaars binnen het territorij en de 'binnenlandse kosten' (de omgelingen van de ambachten, geheven volgens hetzelfde principe). Het is duidelijk dat hoe minder betalende eigenaars een waterschap of ambacht had, des te hoger de onslag was over de overblijvenden. Het gewest kon zijn verlies aan verpondingen eventueel dekken met andere heffingen. Door het systeem van afkoop nu verloren zowel het ambacht als het overkoepelende waterschap het verhaal op eigenaars van verveende landerijen. Het hing er dan van af of de belegging in Hollandse obligaties, hetgeen in 1723 door de Staten werd voorgeschreven, voldoende was om ten eeuwigen dage het landverlies te compenseren. Dit hing uiteraard van allerlei economische en conjuncturele ontwikkelingen af. In tijden van nood waren bovendien de ambachten nogal eens er toe geneigd hun begrotingskortten te dekken met het te gelde maken van kapitaal uit de afkoopkassen.

Het Rijnlandse systeem ging uit van een waarborging in zeer strikte zin. De stuuvergelden werden hier beheerd als een eeuwige schuld van de grondeigenaars op de grondeigenaars. Het Rijnlandse systeem ging uit van een waarborging in zeer strikte zin. De stuuvergelden werden hier beheerd als een eeuwige schuld van de grondeigenaars op de grondeigenaars. Het Rijnlandse systeem ging uit van een waarborging in zeer strikte zin. De stuuvergelden werden hier beheerd als een eeuwige schuld van de grondeigenaars op de grondeigenaars.

Maar als er geen surplus was, werd het tekort gevorderd uit na afreken van de verpondingen en van wat Rijnland toekwam. De ambachten konden op hun beurt het hunne inhouden. Maar als er geen surplus was, werd het tekort gevorderd uit na afreken van de verpondingen en van wat Rijnland toekwam. De ambachten konden op hun beurt het hunne inhouden.

Blijkens de plakkaaten van 1700 en 1721, waarin wederom orde op zaken werd gesteld inzake de fiscale gevolgen van vereniging, werd het Rijnlandse waarborgfonds door de Staten erkend¹¹. Deze werden uitgewaardigd vanwege de talrijke verzoeken om kwijtschelding of vermindering van belastingen op verveende gronden. Blijkbaar werden de economische gevolgen van de rooibouw die aldus op de grond werd gepleegd in deze jaren pas goed zichtbaar. Opvallend is dan ook de sociale clausule in beide plakkaaten. Kwijtschelding zou worden verleend voor 'Huisjes, Schuurjes en Akkers, van geringe waarde, aan arme Menschen toekomende'. Voor het overige werd kwijtschelding voor verveende grond niet meer toegestaan.

Tenslotte is het plakkaat van 1723 belangrijk, omdat dat het hele systeem van waarborging tot aan de Bataafse tijd en in een aantal gevallen zelfs tot in de 20e eeuw heeft beheerst¹². Hierin werd bepaald dat, wanneer het stuuvergeld niet voldoende was om alle lasten te betalen, het moest worden verhoogd. Zo werd het vaste bedrag, dat enkele decaden lang constant was geweest (buiten Rijnland bedroeg het een halve stuiver per roede), verlaagd en het principe van een soort indexering omkeerd. Verder moesten voortaan de kapitalen worden belegd in Hollandse obligaties. Jaarlijks moesten de contracten van waarborging of afkoop met de veniënten aan de Geconmitteerde Raden worden overgelegd, die daarvan registers zouden aanleggen.

Een interessante vraag bleef inwoners wie nu rechtgebende bleef op de Rijnlandse stuuvergelden, die immers waren gestort ter waarborging hetgeen impliceert dat zij tegen be-

¹⁰ Vgl. de memorie van Brunning en Dolk. *Het venstels*.

¹¹ *Groot Plakkaat-Boek* nr 794, vi 1082.

¹² 28 jan. 1723, id. nr 1085.

paalde voorwaarden terug te vorderen waren. Ook het eigendomsrecht op de renten was minder eenvoudig dan op het eerste gezicht lijkt. Deze kwestie zal verderop ter sprake komen, wanneer de teruggave der kapitalen wordt behandeld.

Beheer van het fonds

Het beheer van een fonds dat tot stand kwam uit afdrachten van vele kleine bedragen en waaruit elk jaar nauwkeurige berekeningen moesten worden gemaakt voor uitbetalingen, was geen sinecure. Een sleutelrol speelden in feite de ambachtsbesturen. Tot 1861, het jaar van de opheffing der ambachten, waren zij het die in jaarlijkse zittingsdagen de stuivergelden van de veenlieden indenden. Deze werden naar de secretarie van Rijnland in Leiden gebracht en vandaar 'in massa' naar de kantoren van de Ontvanger-Generaal van Holland vervoerd. Maar er was een tweerichtingsverkeer, want ook moesten elk jaar weer de renten, na aftrek uiteraard van de lasten, aan de rechthebbenden worden uitgekeerd. Ook dit gebeurde door de ambachtsbesturen.¹³ De procedures van het innen en uitbetalen werden door Rijnland zorgvuldig bewaakt en herhaalde malen verfijnd. Voorschriften werden gegeven hoe de ambachtsbestuurders verveningskollieren met uitdrukkelijke vermelding van grootte en belendingen moesten bijhouden, registers van inningen van stuivergelden aanleggen etc. Vooral de uitbetalingen schijnen door hen niet vlot te zijn verlopen. In 1819 werden nieuwe instructies uitgevaardigd om de prompte uitbetaling en van de exacte bedragen te garanderen. Toen ook werd uitdrukkelijk voorgeschreven dat elke rechthebbende in de registers zou moeten kunnen zien hoeveel hem toekwam en dat bij uitbetaling kwitanties moesten worden overgelegd.¹⁴ De secretaris ontving van de Ontvanger-Generaal voor de ingeleverde gelden weer de Hollandse obligaties. Aan de ambachtsbestuurders overhandigde hij de renversalen daarvan, de zogenaamde *actes obligatoires*. Dit waren voorgedrukte stukken waar op de achterkant de verschuldigde verpondingen werden bijgehouden. Het om-slagtuge systeem eiste veel van het inhoudingsvermogen van de documenten – de aantekeningen strekten zich soms wel over een eeuw uit –. In 1814 werden de renversalen vervangen door coupons. Na de opheffing van de ambachten geschieden inning en uitbetaling rechtstreeks door Rijnland.

Het beheer over het fonds werd in 1682 opgedragen aan de secretaris.¹⁵ Of hiermee gedomineerd moest worden dat het fonds strikt gescheiden bleef van de financiën van het hoogheemradschap zelf is niet duidelijk, omdat er geen gegevens zijn over de achtergrond van het besluit. Het ligt echter wel voor de hand, omdat men eerder de rentmeester daarvoor gedacht zou hebben. Een redenering achteraf geeft als reden voor deze constructie dat de secretaris de enige was die het fonds kon beheren, omdat hij de beschikking had over de administratie die nodig was voor inning en uitbetaling: de reglementen, verveningskollieren e.d.¹⁶ Dit zijn echter de woorden van een secretaris wiens werk voor het waarborgfonds uit handen dreigde te worden genomen en overgedragen aan de rentmeester.

De secretaris kreeg dan ook 2½ % van de geïnde kapitalen en uit te betalen renten, sinds 1803 1½ % van het kapitaal en 1 % van de renten. Hij had echter geen recht op vacatiegelden, reiskosten en dergelijke. Hij moest bovendien voor de visitaties van de dijkgraaf ter controle

¹³ Voor de procedures zie ook 2247.

¹⁴ Nouten den 27 dec. 1819 in o.a. 2245.

¹⁵ Id. 28 sept. 1682 o.a. 26 fol. 9 va.

¹⁶ Vgl. nota (van de secretaris) z.d. o.a. 2247.

Abb. 3. Kaart van de Geconbindeerde Nieuwkoopse Plas met verder verrenthlnde hicht aangegeven de ambachten waarin de plassen lagen met mddenonder het onterfuntlge ambacht Schoot, in 1673 gebandmonceert. Men ziet dundlgl de overgebleven legterkerfjes waarop de uitgeverende turf werd gedroogd. De kaart is een gedrukte uit de Rijkslandas atlas van 1746 en door de landmeters Klasas Vlas en Jan Swlsser jlguwerkt in 1788-1789 (hoogterendraschap van Rijnland, kaartenverzamlng Al231 42 x 59,5 cm, detail).

van de vereenigen de lijsten van de verwaarborgde landen met hun belendingen opstellen. De eerste secretaris die werd belast met de administratie van het waarborgfonds was Johan Huishout die in 1682 aantrad en in 1713 overleed. Na zijn dood leverde zijn weduwe obligaties en rentebrieven in ter waarde van f 509.839, het resultaat dus van 33 jaar innen van stuivergeld¹⁷. Bij die gelegenheid werd de bewaring van de waardepapieren wat veiliger gemaakt: voortaan werden zij opgeborgen in een ijzeren kist met drie sleutels waarvan er twee berustten bij hoogheemraden.

De niet geringe beloning van de secretaris paste in een tijd waarin salariering in de vorm van emolumenten een normaal verschijnsel was. Het is moeilijk te achterhalen hoeveel hij na aftrek van bijvoorbeeld personeelskosten voor zijn eigen rekening overhield. In ieder geval werd bij de grote reglementswijziging van het hoogheemradschap in 1857, toen – zij het laat – veel overleefde overblijfselen uit het *ancien régime* werden opgeruimd, het beheer in dit opzicht drastisch gewijzigd. Voortaan berustte het niet meer bij de secretaris maar bij de rentmeester hetgeen uiteindelijk ook logischer was. Deze kreeg hiervoor geen extra salaris, maar er werd van uitgegaan dat f 2.000 van zijn bezoldiging opging aan het beheer van het fonds¹⁸. In deze tijd verschoof ook het psychologisch accent van het fonds, hetgeen zijn alspeegeling vindt in de discussie rond het beheer. Terwijl vóór 1816 het accent altijd had gelegen op het belang van Rijnland zelf en zijn ingelanden, namelijk dat verwaarborging een essentiële garantie was tegen te grote belasting van de grondeigenaars, werd het fonds nu primair gezien als een belang van een aantal ingelanden, de rethkebbenden. Dit moet verband houden met het verdwijnen van de spookbedden die het op grote schaal vervenen in de 17e en 18e eeuw hadden opgewekt.

In het beheer bleef Rijnland – steeds echter met inachtneming van het primaire doel ervan, de inning van de onslag over de tot water verwerende landen – zoveel mogelijk rekening houden met de wensen der rethkebbenden. Grieven van mensen die door de afschaffing van de emolumenten van de secretaris verwachtten dat de beheerskosten niet meer in rekening werden gebracht, werden uitgebreid besproken. De oplossing werd gevonden in het uitzetten van de renten die het hoogheemradschap halfjaarlijks kon innen, terwijl de uitbetaling aan de rethkebbenden eenmaal per jaar geschiedde. Ook was men niet te beroerd om de erfgenen van iemand aan wie over twee jaar 8 cent moest worden betaald op te sporten. Eenzelfde scrupuleuze nauwgezetheid vinden we bij een andere gelegenheid, toen de zittingen van de rentmeester voor het innen van de onslag werden afgeschaft. Dit gebeurde in 1929, toen het sterk toegenomen girale verkeer – in 1891 werd voor het eerst toegestaan om per postwissel te betalen – deze tijdrovende manier van inning overbodig had gemaakt. De zittingen bleven gehandhaafd voor de plaatsen Aalsmeer, Gouda en Nieuwkoop waar nog vele uitbetalingen vanwege het fonds plaatsvonden¹⁹.

Het waarborgfonds en de lotgevallen van de staatschuld

Sinds 1681 werden dus de waarborggelden belegd in Hollandse schulden. Dat was meer dan een eeuw lang een goede belegging, omdat die gewestelijke schulden hoog genoteerd waren. Zij gaven tot 1719 4% rente, daarna 2½% en blijkaar kon men daarmee, ook na de reductie

¹⁷ Noulen dnr 29 sep. 1715 oas. 27.

¹⁸ Noulen Verengde Vergadering van Rijnland, gedrukt, 15 okt. 1891, 190 ex. Hierin een overzicht van beslissingen en hun overwegingen sinds het reglement van 1857.

¹⁹ Noulen vv 22 maart 1929 en nieuw Secretariaatsof lok. 141/60.

van de rente, behoorlijk mee uit de voeten. In 1798 echter trok het Uitvoerend Bewind van de Batavische Republiek het plakkaat van de Staten van Holland uit 1723 in: de municipaliteiten – lees de rechtsopvolgers van de ambachten – waren voortaan vrij om de waarborggelden al dan niet te beleggen in de staatschulden van de republiek die inmiddels uit de voormalige gewestelijke schulden waren gemaald. Deze maatregel werd genomen, omdat de nationale schuld te weinig rente opbracht²⁰. Sinds 1795 hadden de opeenvolgende besturen van de nieuwe Nederlandse staat een aantal leningen van behoorlijke omvang uitgeschreven om de staatsuitgaven die door de Franse bezetting sterk waren gestegen het hoofd te bieden en om de steeds meer oplopende tekorten te dekken. In het besiek van dit artikel kan niet worden ingegaan op dat merkwuurige fenomeen van exorbitant oplopende staatsleningen in de 18e eeuw en hun monetair betekenis. Noch op de nog merkwuuriger manier waarop tot en met Willem I werd geprobeerd de staatsfinancien te saneren²¹. Wel zal worden nagegaan hoe het waarborgfonds werd getroffen door een reeks ingrepen die de facto enkele staatsbankroeten inhielden.

In eerste instantie waren dijkgraaf en hoogheemraden zeer gebelgd over het feit dat het Uitvoerend Bewind een dergelijke ingrijpende maatregel nam zonder enig voorafgaand overleg. Men vreesde anarchie²². Er werd een commissie benoemd om de juridische implicaties van het decreet te onderzoeken en deze kwam tot de conclusie dat met de intrekking van het plakkaat van 1723 aan Rijnland ook de rechtsgrond voor het beheer der waarborggelden was ontvallen. De juridische adviseurs Viringa en Bolland kregen opdracht om een adres aan het Bewind te ontwerpen, maar de eerste werd ziek en het ontwerp van de laatste (helaas niet overgeleverd) werd te licht bevonden²³. Daarbij had men wel andere zorgen aan het hoofd. De periode 1798-1803 was er een van reorganisatie, omdat de diverse revolutionaire besturen met alle macht probeerden om juist de waterschappen – die bolwerken van aristocratie en plaatselijk belang – op de nieuwe democratische eenheidslijn te brengen. Rijnland had overigens hierbij het voorbeeld gegeven door een bereidverklaring om zijn bestuurscollege voortaan te laten kiezen door de ingelanden in plaats van door coöptatie zoals van oudsher. De organisatorische problemen, ook voor de opeenvolgende regeringen die de verkiezingen herhaaldelijk uitsielden, waren dermate groot dat pas in 1803 met het aanmen van een reglement, dat tot 1857 zou gelden, de rust werkteerde²⁴. Op het moment van de coup tegen het waarborgfonds werd bovendien secretaris Wormer gekozen tot lid van het Vertegenwoordigend Lichaam, zodat hij voor zijn Rijnlandse ambt verloren dreigde te gaan²⁵.

Hoewel het kersverse Uitvoerend Bewind, rust wensend na al die grillige jaren van revolutionair geweld, de waterschappen redelijk gezind was, gaf het voortrent nog weinig respons op de herhaaldelijke vertogen van dijkgraaf en hoogheemraden over de nadelen van het decreet van 1798. In lange missives zette het college uiteen hoe hetzelfde het Rijnlandse beheer van de waarborggelden was en hoe decentralisatie leidde tot benadeling van 's Lands Financie

20 Intermediair Uitvoerend Bewind aan Intermediair Wegevend Lichaam 21 juli 1798, afschrift in oas 2391.
21 Vgl. J.M. Frischky, *De Financien van de Batavische Republiek. Hollandse krediet en de smalle marges voor een nieuwe lening (1795-1801)* ('s-Gravenhage 1988); J.T. Buys, *De Nederlandse staatschuld sedert 1814* (Haarlem 1857); J.F. Algra, *Daling van de staatschuld* (Londen 1915).

22 Nieuwen met 27 aug. 1798 oas 48 fol. 42va.

23 Id. 1 en 22 okt. 1798 fol. 43 en 55.

24 Voor de lotgevallen van Rijnland tijdens de revolutieperiode zie Fockema Andrae, *Hoogheemradenschap van Rijnland 1798* ex.

25 Nieuwen met 12 nov. 1798 oas 48 fol. 59va.

cien, tot verachting van den bloey en instand-houding van Rijnland, tot bezwaar van de Eigenaars der onverveerde of oningesoken en heele Landen, die, wanneer het stuk der verwaarborging in onzekerheid of wanorder geraakt, gevaar lopen om den gantschen last der Ongelden en kosten van 't Hoog-Heemraadschap te moeten dragen²⁶.

De noodkreten vielen niet helemaal in onvruchtbare bodem, ook al omdat de boven al beschreven grote diversiteit in het Hollands beheer der waarborggelden in deze tijd van centralisatiepolitiek er niet acceptabeler op was geworden. Eind 1802 gaf het Departementaal Bestuur van Holland orders aan alle beheerders om binnen zes weken opgave te doen van de geïnde gelden, terwijl Rijnland opdracht kreeg die van zijn ambachten te controleren. Zo werd de oude situatie langzamerhand hersteld en in 1803 werd het besluit van 1798 weer ingetrokken. Dit betekende echter in de voorzichtige ogen van dijkgraaf en hoogheemraden niet zonder meer juridisch herstel van de situatie van 1723, zoals zij het Departementaal Bestuur ook voorhielden²⁷. Wel vinden we in de rekeningen vanaf 1804 weer de stortingen van de ambachtsbesturen die in de jaren ervoor pro memorie waren opgevoerd en ging Rijnland eenvoudig door met het beleggen van de stuivers bij de Ontvanger-Generaal. Ook drong het erop aan dat de waardepapieren die de ambachten in de periode 1798-1803 hadden aangeschaft voor de bij hen binnengebrachte gelden, bij het hoogheemraadschap zouden worden ingeleverd²⁸. Niemand maakte zich echter erg druk om de juridische situatie. De facto accepteerden de opvolgende provinciale besturen het Rijnlandse beheer op de oude voet en waardeerden zij naar het lijkt vooral het gemak van zijn gecentraliseerde beheer wanneer voor de zoveelste keer een overzicht van de rekeningen van de fondsen nodig was en men dan en alleen moest aanschrijven om inlichtingen. Een deel van de belastingen was immers afhankelijk van het beheer van deze gelden. Het is dan ook niet alleen te verklaren uit Brunings banden met Rijnland – hij was eerste opziener en zetelde in het gemeenlandshuis Zwanenburg – dat deze in zijn hoedanigheid van adviseur-generaal bij de waterstaat van Holland adviseerde om het Rijnlands systeem na te volgen in het geval dat een landelijke regeling voor het beheer van de waarborggelden tot stand zou komen. In een uitgebreid overzicht van de bestaande situatie in Holland maakte hij de maatregel van 1798, die tot grote verwarving had geleid, en drong hij er met klem op aan dat het beheer zou worden onttrokken aan de plaatselijke besturen met al zijn gevaren voor misbruik en toevertrouwd aan de toezichhoudende waterschappen. De redenen die hij aanvoerde kwamen overeen met de argumenten van Rijnland: het belangrijkste was de kassen apart te houden voor het doel waarvoor zij waren bestemd en het toezicht in onafhankelijke handen te plaatsen.

Een grotere slag voor het fonds was een aanleefe van de inlijving bij Frankrijk, namelijk de titering van de rente van de staatschuld²⁹. Dit betekende dat voortaan slechts ½ deel van de renten der obligaties zou worden uitbetaald. Hierdoor waren deze in één klap ontoereikend geworden voor de op de verveende gronden rustende lasten. In de loop der jaren was het aanvankelijke overschot van de renten na aftrek der lasten langzaam maar zeker veranderd in een quite of zelfs licht tekort. Het is moeilijk om het verloop der bedragen na te gaan, omdat vooral de ambachts- en polderlasten plaatselijk grote verschillen vertoonden.

²⁶ Memorie naar aan het Staatsbewind 24 jan. 1802 o.a. 2244.

²⁷ Bericht Departementaal Bestuur van Holland 14 dec. 1802; naar aan Departementaal Bestuur 24 aug. 1804 o.a. 2244.

²⁸ Notulen van 27 okt. 1809 o.a. 54 fol. III.

²⁹ Balthus Buyt, *Nederlandsche staatschuld zie ook B. J. de Leeuw, De Grondwetgeving, Systematisch ingepakt* (Amsterdam 1914).

De aanpassing van de hoogte der suiververgelten aan de lasten, in 1723 verordonneerd, kon uiteraard niet in alle opzichten prebuleren op benarde tijden als de Franse periode en toekomstige inflatie. Dijkgraaf en hoogheemraden gingen nu over tot een ongewone stap: zij stuurden een afvaardiging uit hun midden naar de thesaurier van het rijk met een request waarin werd gevraagd of de kerk der titrering aan de waarborgelden voorbij kon gaan. Hoe deze bijeenkomst is afgelopen vermelden de notulen niet, maar maanden later kwam bij het college een kille mededeling binnen dat dergelijke verzoekschriften alleen aan de keizer persoonlijk en alleen door de directe belanghebbenden zelf konden worden gericht³⁰. Het was uiteraard gemakkelijker om al die kleine particulieren af te schepen en verder vernemen we dan ook niets over de resultaten van deze stappen.

Even leek het of de aderlating van 1810 teniet zou worden gedaan of tenminste verzacht, toen Willem I aantrad. In de grondwetten van 1814 en 1815 werden uitdrukkelijk de verbintenissen die de staat was aangegaan jegens zijn schuldeisers gewaarborgd. Blijkbaar gold dit met terugwerkende kracht. De titrering van 1810 werd teniet gedaan en vervangen door verdeling van de staatsschuld in $\frac{1}{3}$ deel Werkelijke (rentegevende) en $\frac{2}{3}$ deel Uitgestelde (niet rentegevende) Schuld. Elk jaar zou zoveel van de Uitgestelde Schuld door middel van loting worden overgeheveld naar de Werkelijke Schuld als uit deze laatste werd afgelost. Het is hier niet de plaats om in te gaan op de feiten van dit systeem dat leidde tot verdere desintegratie van de staatsfinancien. Het gaat hier om de mate waarin het Rijnlandse waarborgfonds werd getroffen. Eerste tegenvaller was dat het niet over één kam werd geschoren met liefdadigheidsorganisaties, die waren vrijgesteld van het leveren van wat in het betreffende Koninklijk Besluit 'bijlagen' wordt genoemd en wat in feite neerkwam op een verkapte extra belasting: voor inschrijving in het nieuwe Grootboek der Nationale Schuld, waarin nu voor het eerst alle staatsleningen op één voet van $2\frac{1}{2}\%$ werden gebracht moest iedereen (behalve dus instellingen van liefdadigheid) 5% van de Werkelijke en $2\frac{1}{2}\%$ van de Uitgestelde Schuld die men inschreef extra betalen.

De wet werd in mei uitgevaardigd en pas in augustus werd verzocht om vrijstelling van het leveren der 'bijlagen'. Toen het antwoord snel maar afwijzend kwam, werd in december een buitengewone vergadering van dijkgraaf en hoogheemraden bijeengeroepen waarin ijlings een besluit moest worden genomen hoe het kapitaal dat nodig was voor de conversie kon worden bijengebracht. Hierbij bleek welk een aderlating het kapitaal moest ondergaan door deze maatregel. Op een inschrijving van f.1.163.000 Werkelijke Schuld en f.2.326.000 Uitgestelde Schuld zou aan bijlagen totaal f.16.300 moeten worden geleverd. Daarbij kwamen uiteraard nog kosten zoals makelaarsprovisie, omdat de conversie zich op de beurs afspeelde. Door de sterk gedaalde koersen van de staatsobligaties, die elke dag verder dreigden te zakken, moest men f.526.751 uit het fonds verkopen om aan de benodigde gelden te komen. Beeloren werd dit kapitaal niet uit de renten maar uit het fonds zelf te halen³¹. Bij deze gelegenheid was de vraag of Rijnland als beheerder voor andere eigenaars een dergelijke ingrijpende beslissing mocht nemen nog niet aan de orde. Er was immers geen keuze, behalve de vraag hoe de benodigde kosten te founneren, omdat de houders van de oude obligaties

³⁰ Notulen datt 7 jan. 1811 oar 55 fol. 3 vs.

³¹ Datt aan Willem I 1 aug. 1814 oar 224, vs. ook notulen datt 13 aug. en 5 dec. 1814 oar 56 fol. 260 vs en 295 vs. voor de cijfers van kapitaal en renten vóór en na deze conversie zie het register der inschrijvingen der waarborgelden op het Grootboek 1811-1891 oar 2535 en de Tableaux A en B als bijlagen bij een schrijven aan de gouverneur van Zuid-Holland 5 april 1816 oar 224. De bedragen verschillen overigens niet elkaar. Volgens de tabellen van 1816 bedroegen de renten vóór de conversie van 1814 f.85.396, circa f.29.688.

Afb. 4. Kaart van dezelfde Geombineerde Nieuwkoopse Plas met plan van droogmaking door diverse molengangen en verkaveling na droogmaking. Kaart van Klaas Vis, Jan Switsier en Jan Blanken van 1788. De droogmaking werd in 1796, samen met die van de Zeehoveense plassen, ter hand genomen en tussen 1809 en 1812 voltooid (hoofdenraadschap van Rijnland, kaartenverzameling A1230 32 x 60 cm, detail).

door niet deel te nemen aan de conversie met dood kapitaal zouden blijven zitten.

Die vraag deed zich enkele jaren later echter wel voor. Ook toen was er niet zozeer sprake van keuzemogelijkheden, maar door het fenomeen loting – geïntroduceerd door de constructie met de Uitgestelde Schuld – kon men de vraag wie ten aanzien van de verschillende kapitaal handelingsbevoegd was niet meer uit de weg gaan. Wie immers zouden mogen/moeten meedoen aan de lotingen en eventueel gelukkige rentetrekkers worden? In april 1816 werd voor het eerst meegeloot in de overheveling van Uitgestelde Schuld naar Werkelij-

ke Schuld. Rijnland beschikte voor het waarborgfonds over 2326 kansbiljetten³². De hoogheemraden Mess en Van Leyden Gael waren al in 1814 belast met de oplossing van het probleem hoe te handelen bij de lotingen, maar waren er niet uitgekomen. Hun meningen ten deze stonden diametraal tegenover elkaar. De een (wie is uit de notulen niet duidelijk) beschouwde het fonds als een massa van penningen door de ambachten van individuen geïnd en vervolgens naar Rijnland gebracht om geadministreerd te worden. In die redenering zouden de kapitalen proportioneel per persoon onderhevig zijn aan vermeerdering of vermindering der waarden. Het is echter duidelijk dat het ondoenlijk zou zijn om dit exact uit te rekenen over zoveel kleine geldsommen. De ander was de mening toegedaan dat het hele kapitaal bestond uit een aantal fondsen verzameld door de ambachten. Zij werden immers per ambacht binnengebracht, geadministreerd en uitbetaald. Daarom zou per ambacht moeten worden geloot hetgeen wel doenlijk was³³. Men kwam er niet uit en de beide hoogheemraden adviseerden dan ook de loting, die de volgende dag zou plaatsvinden, maar gewoon te laten doorgaan zonder een beslissing te nemen. Dat had in feite als gevolg dat het fonds in zijn totaliteit medloofte.

Intussen hadden echter de hoofdingelanden zich met de zaak bemoeid. Gealarmeerd door allerlei geruchten over het kapitaalverlies vroegen zij dijkgraaf en hoogheemraden een gezamenlijke commissie te benoemen om stappen te ondernemen en tevens stelden zij de pikante vraag wat het college eigenlijk had gedaan tegen de tierceringen. Dit reageerde met een brieftje, omdat het de vragen van de heren beschouwde als een flagrante inbreuk op de eigen bestuurlijke competentie. De hoofdingelanden op hun beurt verklaarden zich smartelijk getroffen door zowel wantrouwen, terwijl men alleen maar met elkaar de handen had willen meeslaan. Bovendien beriepen zij zich op artikel 29 van het reglement van 1803 waarin hen het recht van controle, ook ten aanzien van de gelden die slechts bij dijkgraaf en hoogheemraden in beheer waren, was toegekend³⁴. Toen zij opnieuw nul op het rekest kregen, legden zij zich echter gedwee bij de weigering neer.

In 1823 moest weer een ingrijpende beslissing worden genomen. Bij de instelling van het amortisatie-synlicaat, dat moest dienen om de staatschuld sneller af te lossen, werd de mogelijkheid geboden om de belasting in de Uitgestelde Schuld te converteren³⁵. Bij die gelegenheid bleek opnieuw welke verliezen het fonds had geleden door zijn verplichte belegging in staatspapieren. Tot 1823 waren gemiddeld per jaar 9 kansbiljetten uitgeloot die de duizelingwekkende rente van 725 hadden opgebracht, dus uit een kapitaal van bijna twee en half miljoen³⁶. Geen wonder dat men voortvander was van deze nieuwe, nu vrijwillige, conversie. In hetzelfde jaar deed overigens 1.000 Uitgestelde Schuld met bijbehorende kansbiljet op de Amsterdamse beurs een koers van 53³⁷. Opnieuw deed zich de vraag voor of het juridisch beheersrecht in zo'n belangrijk geval toeviel aan de ambachten dan wel aan de stoters der kapitalen, hoewel overigens al eerder was geconstateerd dat zelfs een splitsing der kapitalen per ambacht onmogelijk was gebleken voor inschrijving in het Grootboek³⁸. Of

³² Notulen buitengewone vergadering van 31 maart 1816 o.a. 57 fol. 179.

³³ De opzettingen van Mess en Van Leyden Gael verder, maar niet getekend, uitgewerkt in een memorie van waarschijnlijk februari 1817 o.a. 2393.

³⁴ Correspondentie tussen Mess en hoofdingelanden in maart, april en juli 1816 o.a. 2244.

³⁵ Voor het amortisatie-synlicaat zie Alven, *Deelgeng der staatschuld* en Buys, *De Nederlandse staatschuld*.

³⁶ Notulen van 7 april 1823 o.a. 59 fol. 235 en o.a. 2246.

³⁷ Buys, *Nederlandse staatschuld*, p. 88.

³⁸ Vgl. het rapport van Hoeufft, Canteus en Van Halderen die de niet gedane rekeningen van 1802 tot 1819 moeten opstellen en adviëren over het beheer, 7 juni 1819 o.a. 2245.

schoon de conversie financieel aantrekkelijker was dan de handhaving van de Uitgestelde Schuld (die naar men had uitgerekend er 116 jaar over zou doen om in zijn geheel naar de rentegevende te worden gepromoveerd), werd het voorstel afgewezen. Men krijgt de indruk dat dijkgraaf en hoogheemraden wat vermoed werden van deze vraagstukken en zich daarom verschuidden. In 1842 volgde de laatste van de conversies en werd het nog overgebleven kapitaal Uitgestelde Schuld van f 2.073.600 naar de Werkelijke Schuld overbracht. Men hield er door het koersverlies f 198.300 van over.³⁹

Al met al had het fonds sinds 1810 een aantal gevoelige verliezen geleden. Natuurlijk gold dit ook voor andere beleggers – institutioneel of particulier – in staatspapieren. In het geval van het waarborgfonds blijkt dat de verliezen zo groot waren dat uit de renten de lasten waarvoor zij garantte waren niet meer opgebracht konden worden. Er werd veel over geklaagd en zelfs abandonneringen bleven niet uit. Een K. B. van 1818 had op de tekorten ontstaan door de tierceringen een remedie gegeven: wanneer polders geen middelen hadden om de gevolgen hiervan het hoofd te bieden, moesten zij zich tot hun hoogheemradschappen wenden en aan hen maatregelen voorleggen die in het deficit voorzagen.⁴⁰ Het is duidelijk dat de besturen na verloop van tijd, nuw geworden door de onverbidelijke reducties, middelen moeten hebben gevonden in het verhogen van de reguliere omslag. Dit was nu echter juist datgene waartegen de waarborging bescherming had moeten bieden. Overigens lijkt het gerechtvaardigd aan te nemen dat de eerste tijden voorbij waren. Al in de 18e eeuw waren uitgestrekte plassen die uit vervening waren ontstaan drooggelegd en dat proces zou zich door de verbeterde bemalingsmethoden in de 19e eeuw gestaag doorzetten. Men ziet bovendien uit de logevallen van dit fonds hoe iedereen – zij het onvrijwillig – in staat werd gesteld tot zijn eigen kleine bijdrage in de sanering van de staatsfinanciën. Deze kreeg zijn beslag door de bekende 'stok achter de deur' van Van Hall, minister van financiën in 1844, die hiermee teruggreep naar een constructie die in de oude Republiek niet ongebruikelijk was. Van Hall stelde eigenaars van kapitalen voor de keuze een vrijwillige lening aan te gaan tegen 3% rente. Wanneer die niet werd voltrokken, zou er een buitengewone heffing van 2% op het vermogen worden gelegd.

Opnieuw werd een buitengewone vergadering van dijkgraaf en hoogheemraden belegd.⁴¹ Maar nu was er weer een ander dilemma: was het fonds een administratie van Rijnland voor derden – en daardoor vallend binnen de termen van de eventuele heffing – of moest het worden beschouwd als een goed dat aan de verwaarloosde landen was verbonden en daarom ervan vrijgesteld? Intussen was grond door het kadaster in 1835 geklassificeerd als belastbaar en onbelastbaar en bij nader onderzoek bleek het water vallend onder het waarborgkapitaal in de eerste categorie te vallen. In dit geval mocht de bovenstaande provincieaals besluit de waterschappen uitdrukkelijk om deel te nemen aan de 'vrijwillige' lening, hoewel in dat besluit over waarborgelden werd gesproken. Bij deze gelegenheid werd de mogelijkheid om de eigenaars der kapitalen te raadplegen opnieuw als ondoenlijk van de hand gewezen, maar wel werd de gemeentebesturen (merkwadigwijze niet de ambachtsbesturen) om toestemming gevraagd. De meeste hadden trouwens al, indachtig de achteraf ongelukkige beslissing van 1822 die alleen maar de vruchteloze Uitgestelde Schuld had bestendigd, aangekondigd op deelname. Alleen de burgemeester van Zegwaard deelde mee dat

39. Register der inschrijvingen, zie noot 31.

40. Notulen datt 24 febr. 1818 oas 58 fol. 25 vs.

41. Id. 16 maart 1844 oas 64 fol. 277 vs. zie ook notulen commissarissen van het Leidsche Kwartier 23 maart 1844 oas 81 fol. 97 en oas 2248.

Waarborgfonds Rijnland

de Palensteinse polder al eerder had besloten om niet mee te doen en dus werd dit kapitaal nietjes uitgesloten⁴². Uiteindelijk werd voor f60.000 aan waarborgelden ingetekend.

Van Hall's maatregelen, mede mogelijk gemaakt door de baten uit Indië, en een betere economische situatie hadden nu rust in de belegging in staatsschulden gebracht. Tot 1949, toen Rijnland besloot ook in openbare lichamen en nutsbedrijven te beleggen, bleef het kapitaal ingeschreven in de verschillende Grootboeken der Nationale Schuld die in de loop der tijd ontstonden.

Vervening en verwaarborging in de 19e en 20e eeuw

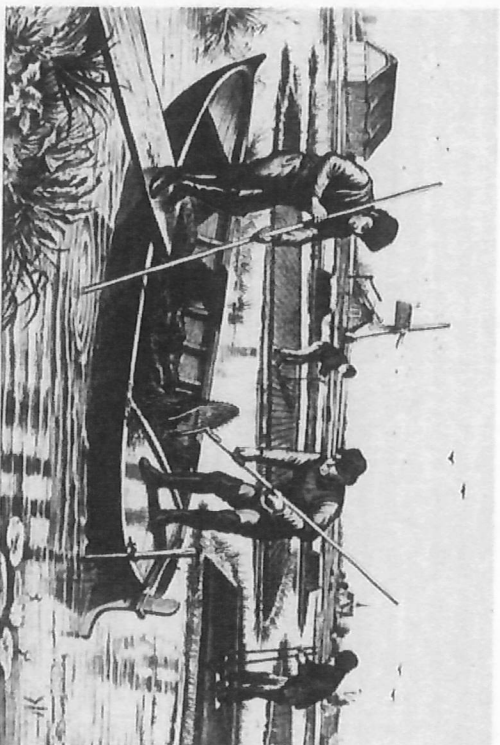
Het ligt voor de hand dat na de toestandskoning van de eenheidsstaat de hele inrichting van vervening en verwaarborging toe was aan een algehele herziening. In 1812 kwam een nieuwe wet op de grondbelasting tot stand die praktisch in zijn geheel was ontleend aan de wet op de *Contribution foncière* die in Frankrijk in 1798 was ingevoerd. Na was in Frankrijk het verschijnsel vervening van het soort dat in Holland, Utrecht en Friesland werd uitgeoefend praktisch onbekend. Daarom was water in principe van directe belastingheffing uitgesloten. Wel werd de opbrengst voortspruitend uit de winning van turf belast: gedurende 10 jaar moest hiervoor dubbel zoveel belasting worden betaald als de grond voor de aanwin van de vervening had opgebracht. Dit vanuit de redenering dat de opbrengst van turf veel hoger was dan die door bebouwing⁴³. Rijnland werd pas na de invoering van de wet in Nederland geraadpleegd. Blijkbaar trok het verschil met Frankrijk op dit niet onbelangrijke punt pas toen de aandacht. Het hoogheemradschap antwoordde met een ingenieuze redenering die goed aansloot bij de Nederlandse praktijk. Het poneerde dat de veevende plassen wel degelijk moesten worden beschouwd als belastbare objecten, althans in het Hollandse en Utrechtse geval. Want, omdat de ondergrond daar vruchtbare klei was – in tegenstelling tot de Friese veevende gronden die dan ook plassen bleven – nam hij slechts tijdelijk de gedaante van water aan. En passant bezongen dijkgraaf en hoogheemraden bij die gelegenheid weer eens het Rijnlands systeem⁴⁴. Ondanks de invoering van de wet, ging het systeem van verwaarborging metwaardigterwijs echter geruisloos door.

De hele problematiek van vervening en de daarbij behorende lappendeken van verwaarborgingssystemen was iets waarmee ook het nieuwe koninkrijk blijkbaar geen raad wist. In 1819 werd een K. B. afgekondigd dat de zorg van de regering over de omvang van de bestaande verveningen weerspiegelt. Voortaan zouden de vergunningen hiervoor door de Kroon worden afgegeven. Bovendien werden de provinciale besturen belast met een nauwgezet onderzoek naar de bedrijven en op welke voorwaarden zij werden uitgeoefend. Omdat zowel provincie als rijk blijkbaar de mankracht ontbeerden om een effectieve controle uit te oefenen, bleef echter voortopig veel bij het oude. Rijnland vroeg zich bij de eerste vergunningverlening die na het K. B. aan de orde kwam, af of het hoogheemradschap nog bevoegd was om er een af te geven in een gebied waar al van oudsher werd veevend. Het besloot de vergunning voortopig te verlenen, dat aan het provinciaal bestuur te melden en af te wachten of dit binnen een bepaalde termijn zou reageren. Aangezien er geen reactie kwam, werd de

⁴² Correspondentie in o.a. 2248.

⁴³ C. J. Kortuijn, *Verzameling van actien, besluiten en andere reglementen van Frieschen oorsprong, in zoonen deze ook niet de inoering der nieuwe wetgeving, in Nederland een inoering zijn Deel I* (Amsterdam, 1839) 414 en.

⁴⁴ Correspondentie met de Directeur van Wegen en Bruggen in Holland juni en juli o.a. 2593; zie ook notulen van 7 juli 1812 o.a. 55 fol. 153 vs.

Afb. 5. Schoonplaat ca 1900 voorstellend een veeenderij. Op de voorgrond zijn twee mannen bezig met de baggerbengel; daarachter stampen de bonkers de natte bagger vast; linksachter een turfschuur en daarnaast een watermolen (Openluchtmuseum Arnhem).

vergunning inderdaad verleend⁴⁵ en bleef in de praktijk Rijnland de beslissende stem op dit punt voortlopijig behouden.

En inderdaad bleef alles bij het oude, ondanks herhaalde pogingen om tot een goede centrale werving te komen, waarin ook de sinds 1812 toch wel enigszins op losse schroeven geraakte verwaarborging weer ondubbelzinnig kon worden geregeld. Rijnland werd in 1828 geraadpleegd voor het concept van een K. B. dat de verwaarborging zou brengen bij het ministerie van Binnenlandse Zaken, maar dat blijkaar nimmer tot stand kwam⁴⁶. Pas in 1895 werd de Verveningenwet uitgevaardigd waarin de provincie het toezicht kreeg op de vervening. Maar ook hierin werden bestaande gebruiken gehandhaafd, totdat zij bij provinciale verordening zouden worden geregeld en de provincie Zuid-Holland kwam hier tot 1978 blijkaar niet aan toe. Daarom bleef ook de verwaarborging in Rijnland bij het oude.

Teruggave van waarborgelden

Het is niet ongebruikelijk dat fondsen worden gevormd voor een bepaald vastomlijnd doel en dat men vervolgens slechts schoorvoetend overgaat tot uitbetaling wanneer dat doel is gerealiseerd. De zuinige beheerders van het Rijnlands waarborgfonds maakten hierop geen uitzondering.

Al bij de creatie van het fonds deed zich de vraag voor wanneer de gestorte stuivers zouden

⁴⁵ Vgl. Notulen naar 5 en 26 april 1919 o.a. 51 fol. 142 en 154; zie ook o.a. 2222 voor de correspondentie met os van Holland in 1819 waarin inlichtingen over verveningen worden gegeven.

⁴⁶ Vgl. correspondentie hierover in o.a. 1908.

kunnen worden teruggegeven. De vergadering van dijkgraaf en hoogheemraden meende dat restitutie gerechtvaardigd was wanneer het verveende land weer was ingeslijk⁴⁷. Dat was geen verrassende uitspraak, want zij lag helemaal in de lijn van de al sinds de middeleeuwen geformuleerde gedachte, ook weer herhaald in het plakkaat van 1595, dat verwaarlozing slechts nodig was totdat de landen weer 'toegemaakt' waren. Tijdens diezelfde vergadering werd ook de vraag geopperd of de founceerder van de stuivers dan wel de gemeenschap eigenaar was van het kapitaal. Men kwam er op dat moment niet uit, evenmin als de deskundigen die in deze zaak advies zouden moeten uitbrengen. Nu was die vraag in 1680 ook nog niet zo actueel: er werd veel verveend en weinig drooggemaakt. Het eigendomrecht van de houders der stuivergelden werd in ieder geval belangrijk beperkt door de bepaling dat de waarborgelden bij verkoop van het stuk verveende grond overgedragen zouden moeten worden aan de nieuwe eigenaar. Noch ook mocht het als onderpand worden gebruikt voor leningen, tenzij met toestemming van dijkgraaf en hoogheemraden. De kwestie van de overdracht werd voor het eerst uitdrukkelijk geregeld in een keur van 2 april 1742 die verder alleen uitbreiding behandelde⁴⁸. Uit de keur blijkt dat de verplichting van overdracht van het kapitaal met de grond al langer bestond, maar het is niet duidelijk sinds wanneer. In Alkemade moesten een aantal jaren later de waarborgbrieven opnieuw morgen-morgensgelyk onder de eigenaars worden verdeeld, omdat een groot aantal nooit was overgedragen⁴⁹.

In het Rijnlandse archief vindt men veel over inruig en beheer der stuivergelden maar merkwaardig weinig over uitbetaling – behalve natuurlijk van de renten. De praktijk van teruggave, zo royaal beleden in 1680, wies dus anders uit. Het zou in de rede hebben gelegen dat bij de vele droogmakerijen die in de 18e eeuw tot stand kwamen ook restitutie plaatsvond na de voltooiing ervan. Vooral ook, omdat sinds het eerste kwart van de 18e eeuw praktisch geen vergunningen tot grote verveningen werden gegeven zonder de verplichting tot bedijking en droogmaking⁵⁰. Hiervoor moesten ook weer speciale fondsen, de slijsgelden, worden gevormd. Van terugbetaling was echter voorlopig nauwelijks sprake. In 1703 kregen de veenlieden van de Binnenwegse en Buitenwegse polder in Zegwaard na bedijking een som van f 12.000 aan waarborgelden terug⁵¹, maar dat kan hebben gelegen aan hun problematische ligging op de grens van Schieland waarover altijd moeilijkheden waren. Verder zijn er vóór 1800 weinig verzoeken om teruggave in Rijnlands archief te vinden. Pas in 1812 volgde een forse restitutie van bijna twee ton aan het rijk dat de drooglegging van de Nieuwkoopse Droogmakerij had gefinancierd⁵². Dit gebeurde zonder veel vijven en zessen. Het probleem was dat eigenlijk nergens de teruggave van de waarborgelden was geregeld, ook niet bijvoorbeeld in Utrecht waar deze fondsen eveneens hoogtij vierden maar men ook geen raad wist met teruggave⁵³. Hiervoor zijn verschillende redenen. Ten eerste is het de vraag of de drooggemaakte wateren in die tijd wel allemaal verwaarloofd waren volgens de nieuwe stijl. Veel was immers verveend in een tijd toen de in het vergelboek gemaakte verwaarlozing met onroerend goed plaats vond. Een tweede reden ligt in de bijna traumatische gevondens

47. Nouten naar 3 sept. 1680 o.a. 25 fol. 201.

48. Keurboek van Rijnland, 347 e.v.

49. Nouten naar 3 jan. 1731 o.a. 32 fol. 163 v.

50. Roelken, *Andere, Hoogheemraden van Rijnland*, 207.

51. Nouten naar 1 jan. 1703 o.a. 27 fol. 24.

52. Zie o.a. 3927.

53. Vgl. Dolk, *Vennet in Utrecht*, 206 e.v. Dolk is zeer uitvoerig over de juridische implicaties van het verspreid verwaarlozing. Hij was dan ook juridisch adviseur voor de provincie Utrecht toen de terugbetaling daar actueel werd (inmiddels prof. mr. H. van der Linden).

die de waterschapbestuurders bezielden. In een uitvoering schrijven aan de gouverneur van Zuid-Holland in 1828 beschreven dijkgraaf en hoogheemraden de risico's die de verwerende landen ook na droogmaking bleven aanleven. Zij haalden als voorbeeld aan de inundatie in 1788 van 300 morgen (ruim 25 ha) in de droogmakerij de Vierambachspolder. Deze zou naar hun mening zeker zijn geabandonneerd wanneer niet het fonds had bestaan, dat ten minste nog de grondlasten had kunnen opbrengen. En recentelijk waren nog de Oudendijkse, Boe- en Plaspolders ondergelopen (alle sinds ruim 50 jaar droog)⁵⁴.

Midden 19e eeuw echter was de situatie drastisch verbeterd. In hoeverre daarbij de voort-schrijding van de techniek een rol speelde, is niet duidelijk. Uiteindelijk is het stroomgemaal pas goed doorgetrongen in de tweede helft van die eeuw. Maar blijkens de discussies in 1859 naar aanleiding van de nieuwe reglementering op het beheer der waarborggelden speelde het college met de gedachte het fonds maar helemaal op te heffen. De motivering daarvoor was dat het eens zo zorgwekkende proces van vervening nu definitief tot stilstand was gekomen. Men stelde de Verenigde Vergadering, sinds het nieuwe Rijnlandse reglement van 1858 het platform van de hoofdgingelanden in vereniging met dijkgraaf en hoogheemraden, voor om tot versnelde uitkering van de kapitalen over te gaan wanneer de voorwaarden – een veilige bedijking en afwatering van de drooggemakte grond – was voldaan. De hoofd-opzichter werd geïnstrueerd om met het oog hierop inspecties uit te voeren.

En inderdaad, in het register van inschrijvingen der waarborggelden op het Grootboek, aangelegd in 1811, vindt men in 1860 de eerste resituties vermeld: f 542.000 werd uitgerekt aan de Vierambachspolder, de Veender- en Lijkerpolder, de Gogerpolder en de Aarlander-veense, Griel- en Vrieskoopse, Grote Heilige Geest en Rietwijkse polders⁵⁵. Sindsdien werden elk jaar nieuwe afschrijvingen gedaan, totdat het fonds in 1891 was verminderd tot f 484.200 (in 1842 bevatte het na de laatste conversie nog ruim 2 miljoen gulden).

Natuurlijk waren er in deze jaren ook wel storingen en sinds eind 19e eeuw namen die tijdelijk weer toe door ontgrondingen als gevolg van de aanleg van o.a. spoorlijnen en wegen, maar de betekenis van het fonds werd kleiner naarmate de dreiging die van de vervening was uitgegaan, verdween. In 1950 berekende de rentmeester dat er sinds 1935 drie verrek-ningsposten van renten met omslag waren uitgevoerd tot een totaal van f 60. Toch was er nog een kapitaal van ruim f 400.000 met een totaal van ongeveer 500 gerechtigden⁵⁶. Bij de ophelling in 1987 als gevolg van de in het begin vermelde Ontgrondingenwet bestond het weer uit f 700.000 hetgeen samenvatting met de aanleg van vele infrastructuur werken⁵⁷.

Door de inwerkingtreding van de wet, waardoor de provincie ook in Zuid-Holland definitief de regelende autoriteit werd voor ontgroning, ontviel in teite de rechtskracht aan het voorschrijven van verwaarboring door het hoogheemradschap van Rijnland. Bovendien was een nieuwe vorm van verwaarboring niet meer nodig. De tijden waren veranderd: enerzijds heeft water nu een economische waarde gekregen, bijvoorbeeld door recreatie; anderzijds biedt de Beveiligingswet voldoende garantie voor verhaal van achterstallige be-lastingen en vormt zo een efficiëntere constructie voor verwaarboring dan het oude gede-centraliseerde systeem. Hiermee is dus het Rijnlandse waarborgfonds, met die vele andere, na drie eeuwen overbodig geworden. Rest nog de niet altijd even gemakkelijke taak om de rechtshouders op de f 700.000 op te sporen.

⁵⁴ Dth aan gouverneur Zuid-Holland 8 aug. 1828 o.m. 1909
⁵⁵ o.m. 2555.

⁵⁶ Nota rentmeester aan dth 8 maart 1950 in Nieuw Secretarie archief Rijnland nr. 5.1-5; zie ook nr. 5.61-2.
⁵⁷ Secretaris aan Verenigde Vergadering 1 maart 1987.